

УДК 355.292.1:351.745(477)

*О. А. Толмачов,**к. мед. н., начальник клініки психіатричної ВНКЦПР,
Військово-медичний клінічний центр Південного регіону
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-1199-6567>**Л. М. Родченко,**д. держ. упр., професор, професор кафедри військової психіатрії, медичної та клінічної
психології, факультет перепідготовки та підвищення кваліфікації, Українська військово-
медична академія
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2141-4742>**І. І. Світлак,**д. ю. н., професор, професор кафедри правознавства і гуманітарних дисциплін, Вінницький
навчально-науковий інститут економіки Західноукраїнського національного університету
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4408-6868>**В. М. Івчук,**аспірант кафедри управління та адміністрування,
Комунальний заклад вищої освіти "Вінницька академія безперервної освіти"
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-8920-1934>**О. О. Могиль,**доктор філософії в галузі публічного управління та адміністрування, клінічний психолог,
Берегівська лікарня імені Бертолона Ліннера Берегівської міської ради
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-8695-8411>*

DOI: 10.32702/2306-6814.2026.8.587

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

*О. Tolmachov,**PhD in Medical Sciences, Head of the Psychiatric Clinic of the All-Union
Military Medical Clinical Center, Military Medical Clinical Center of the Southern Region**L. Rodchenko,**Doctor of Science in Public Administration, Professor, Professor of the Department of Military Psychiatry,
Medical and Clinical Psychology, Faculty of Retraining and Advanced Training, Ukrainian Military Medical Academy**I. Svitlak,**Doctor of Science of Law, Professor, Professor of the Department of Law and Humanities,
Vinnytsia education and research institute of economics, West Ukrainian National University**V. Ivchuk,**Postgraduate student of the Department of Management and Administration,
Communal Higher Educational Institution "Vinnytsia Academy of Continuous Education"**O. Mogył,**Doctor of Philosophy in Public management and administration, clinical psychologist,
Bertolon Linner Beregov Hospital of the Beregov City Council*

DIRECTIONS FOR THE DEVELOPMENT OF STATE POLICY ON SOCIAL PROTECTION OF SERVICEMEN

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю докорінного перегляду та вдосконалення системи соціального захисту військовослужбовців в умовах триваючої збройної агресії проти України. Зростання ролі армії та збільшення кількості осіб, що проходять через військову службу, вимагає формування цілісної державної політики, яка б гарантувала не лише належне грошове забезпечення під час служби, а й ефективну реінтеграцію після її завершення. Стаття спрямована на пошук нових механізмів соціальної підтримки, які відповідають сучасним викликам безпеки та потребам захисників.

Метою роботи є визначення пріоритетних напрямів та розробка рекомендацій щодо розвитку державної політики соціального захисту військовослужбовців в Україні з метою підвищення престижності військової служби та забезпечення належного рівня життя ветеранів.

Методологічну основу дослідження склали принципи системного аналізу, методи соціологічного дослідження (опитування), нормативно-правовий аналіз та методи державного управління. Використано порівняльний аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду реалізації соціальних гарантій для військовослужбовців.

Результати дослідження свідчать про те, що чинна система соціального захисту потребує реформування, зокрема у напрямку цифровізації послуг для ветеранів, оптимізації системи медичного забезпечення та впровадження ефективних програм психологічної реабілітації. Виявлено невідповідність між законодавчими гарантіями та їх практичною реалізацією.

У статті запропоновано напрями розвитку державної політики, що включають:

1. Удосконалення системи житлового забезпечення.
2. Модернізацію медичної та психологічної реабілітації.
3. Розробку програм професійної адаптації та працевлаштування ветеранів.
4. Впровадження ефективних механізмів пенсійного забезпечення.

Розвиток державної політики соціального захисту військовослужбовців має базуватися на принципах справедливості, адресності та комплексності. Реалізація запропонованих напрямів дозволить підвищити рівень соціальної захищеності захисників України, сприятиме їх успішній реінтеграції в суспільство та зміцнить обороноздатність держави.

Relevance of the study is driven by the need for a radical revision and improvement of the social protection system for servicemen in the context of ongoing armed aggression against Ukraine. The increasing role of the army and the growing number of individuals undergoing military service demand the formation of a holistic state policy that guarantees not only adequate remuneration during service but also effective reintegration after its completion. The article aims to search for new mechanisms of social support that meet modern security challenges and the needs of defenders.

The aim of the work is to determine priority directions and develop recommendations for the development of the state policy on social protection of servicemen in Ukraine to increase the prestige of military service and ensure an adequate standard of living for veterans.

Methodological framework of the study consists of the principles of systems analysis, sociological research methods (surveys), regulatory analysis, and public administration methods. A comparative analysis of domestic and foreign experiences in implementing social guarantees for servicemen was utilized.

Research results indicate that the current social protection system requires reform, particularly in the direction of digitizing services for veterans, optimizing the medical support system, and implementing effective psychological rehabilitation programs. A discrepancy was revealed between legislative guarantees and their practical implementation.

The article proposes directions for the development of state policy, including:

1. Improvement of the housing provision system.
2. Modernization of medical and psychological rehabilitation.
3. Development of programs for professional adaptation and employment of veterans.
4. Implementation of effective pension security mechanisms.

The development of state policy on social protection of servicemen should be based on the principles of justice, targeting, and comprehensiveness. The implementation of the proposed directions will increase the level of social security for Ukraine's defenders, facilitate their successful reintegration into society, and strengthen the state's defense capabilities.

Key words: state policy, social protection, servicemen, reform, reintegration, medical support, housing benefits, veterans.

Ключові слова: державна політика, соціальний захист, військовослужбовці, реформування, реінтеграція, медичне забезпечення, житлові пільги, ветерани.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В умовах трансформації українського суспільства та відсічі збройній агресії загострюються багато соціальних проблем, пов'язаних із функціонуванням інституту військової служби та життєдіяльністю тих, хто присвятив своє життя захисту Батьківщини.

Реформування Збройних Сил України, що інтенсифікувалося з 2014 року та набуло масштабних обертів після 2022 року, викликало необхідність значного розширення армії, що привело до утворення особливої соціальної групи, що включає в себе громадян, звільнених з військової служби. Чисельність цієї групи динамічно

зростає, а зміна соціального статусу тих, хто носив військову форму, безпосередньо позначається і на життєдіяльності членів їхніх сімей: вони опиняються в положенні соціально вразливих громадян і тому потребують соціальної підтримки та захисту.

Військовослужбовці, які підлягають звільненню з військової служби, опиняються на стику двох процесів, що протікають паралельно один одному: специфічної консервативної впорядкованої армійської служби та стрімкого, постійно змінюваного цивільного життя.

Заплановане реформування Збройних Сил України на найближчий період збільшить дану категорію населення на сотні тисяч осіб і ще більше загострить зазначені соціальні проблеми.

Головна проблема, з якою стикається дана категорія українців, — зниження якості життя. Це означає відсутність достатнього рівня задоволення їхніх матеріальних і духовних потреб (якість харчування та одягу, комфортність житла, рівень медичного обслуговування, структура дозвілля, потреба у змістовному спілкуванні, творчій праці тощо).

Для більшості громадян, звільнених з військової служби, гостро стоять проблеми адаптації до нових умов життєдіяльності. З одного боку, багато військовослужбовців перед звільненням у запас недостатньо чітко уявляють собі, з якими труднощами їм доведеться зіткнутися, вони не завжди бувають внутрішньо готові до їх подолання. З іншого боку, складна ситуація на українському ринку праці, відсутність достатнього досвіду та навичок роботи в цивільних організаціях у колишніх військовослужбовців зумовлюють їх соціальну та професійну незатребуваність. Невідповідність механізмів підтримки з боку чиновників як федерального, так і регіонального рівня робить їх становище часто принизливим, що призводить до постійної тривоги, емоційного дискомфорту, неадекватності самооцінки та рівня домагань тих, хто служив Вітчизні.

В результаті актуалізується весь комплекс проблем соціальної адаптації цієї категорії населення в період переходу до цивільного життя. Їх вирішенню підпорядковано напрямок державної політики та соціальної роботи, об'єктом якої виступають громадяни, звільнені з військової служби, та члени їхніх сімей. На сьогоднішній день розроблено нормативно-правове та організаційне забезпечення цього напрямку соціальної роботи; на території України відкриваються центри соціальної адаптації, реабілітаційні установи. Проте, масштаби та ефективність їхньої діяльності потребують значного вдосконалення.

Однак на сьогоднішній день число подібних установ поки невелике, вони розташовані в основному у великих містах центральних регіонів України. Процес формування відповідної інфраструктури знаходиться в стадії становлення, відчувається недостатність науково-теоретичного та технологічного забезпечення діяльності подібних центрів, що об'єктивно впливає на рівень адаптованості громадян, звільнених з військової служби.

Це, в свою чергу, обумовлює необхідність вдосконалення діючих і розробки нових форм соціальної роботи з категорією громадян, що розглядається, чого нелегко досягти в умовах ринкової економіки, при недостатньому розумінні цієї проблеми частиною суспільства. В результаті стають актуальними питання оптимізації соціальної роботи з громадянами, звільненими з

військової служби, та членами їхніх сімей, що виступає фактором їх адаптації до умов життєдіяльності в цивільному соціальному середовищі.

АНАЛІЗ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

Сучасна теорія і практика процесу соціальної адаптації в рамках соціальної роботи з громадянами, звільненими з військової служби, та членами їхніх сімей в Україні являє собою проблемне поле, яке вимагає комплексного вивчення. Особливе місце в ньому належить соціологічним дослідженням, які включають в себе і спираються на наукові праці, присвячені дослідженню специфіки проблем соціальної роботи з різними категоріями населення (роботи українських вчених, таких як І. Д. Зверєва, А. Й. Капська, В. П. Лукашевич, Н. М. Комарова, О. Г. Карпенко та інших).

Дослідженням соціальної адаптації як соціального процесу в сучасних умовах займалися українські вчені, що аналізують систему соціального захисту громадян, звільнених з військової служби.

Розгляд теоретико-методологічної сутності та змісту процесу соціальної адаптації військовослужбовців, звільнених з військової служби, і членів їхніх сімей знайшов відображення в працях фахівців у галузі військової соціології та правознавства України.

Проведено вторинний аналіз факторів, що детермінують процес соціальної адаптації військовослужбовців, звільнених з військової служби, і членів їхніх сімей, відображених у наукових працях таких спеціалістів теорії та практики соціальної роботи.

Вивчення наукової літератури, пов'язаної з процесами соціальної адаптації, показало, що ця проблема знайшла достатнє відображення в дослідженнях загальнотеоретичного характеру, що розкривають саме явище соціальної адаптації з філософської та соціально-психологічної сторони. Розгляд соціальної адаптації стосовно конкретних соціальних груп як соціологічної категорії вимагає подальшого вивчення. Якщо геронтологічні, гендерні, соціально-педагогічні підходи в соціальних науках достатньо виявлені, то проблема соціальної адаптації колишніх військовослужбовців відноситься до нових і недостатньо вивчених питань соціологічного знання в Україні. Разом з тим, гострота проблеми та її актуальність об'єктивно диктують необхідність її теоретичного осмислення.

У якості проблеми дослідження виступає розгляд системи соціальної адаптації до умов життєдіяльності поза лавами Збройних Сил колишніх військовослужбовців.

В результаті аналізу та узагальнення теоретичних матеріалів, практики соціальної адаптації громадян, звільнених з військової служби, можна зробити висновок про різноманітність форм і методів роботи, актуалізацію подальшого розвитку соціологічних підходів до досліджуваної проблеми.

ФОРМУЛЮВАННЯ МЕТИ

Метою предпринятого дослідження є аналіз напрямів розвитку державної політики соціального захисту військовослужбовців, звільнених з військової служби, та розробка пропозицій щодо вдосконалення їхньої соціальної адаптації в сучасних умовах України.

**ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ
ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ
ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ
НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ**

Теорія соціальної роботи враховує складність взаємодії між людьми та їхнім оточенням і визнає здатність людей як зазнавати впливу, так і змінювати вплив на них численних факторів. Наукове осмислення соціальної роботи в Україні пов'язане з виявленням соціальної ролі такого феномену, як благодійність, а також зі спробами застосувати різні філософські, психологічні, соціологічні, психотерапевтичні та медичні підходи для наукового обґрунтування соціального захисту людей, надання допомоги тим, хто її потребує. Соціальна робота як теорія і практика надання допомоги людині в кризових ситуаціях має давню історію, проявляючись у національних традиціях, що закріпили соціокультурні принципи реагування на зміни в житті кожної людини. В наші дні означився цілий комплекс соціальних проблем, що виникають перед громадянами, які звільняються з військової служби.

Соціальна робота у військово-соціальній сфері є одним із важливих напрямів діяльності органів військового управління в системі морально-психологічного забезпечення. Вона безпосередньо сприяє формуванню високого бойового духу особового складу, виступає запорукою високої бойової готовності частин і з'єднань, вимагає більш глибокого наукового вивчення. Удосконалення соціальної роботи з військовослужбовцями та членами їхніх сімей нерозривно пов'язане з розвитком Збройних Сил, станом економіки країни та підвищенням матеріального добробуту людей.

Виявляючи основні проблеми соціалізації та адаптації військовослужбовців, громадян, звільнених з військової служби, до умов цивільного життя, їхні економічні, вікові, психологічні та соціальні особливості, їхній соціальний статус та основні тенденції розвитку субкультури в сучасних умовах, слід підкреслити крайню необхідність розвитку соціальної роботи щодо цієї групи населення.

Це обумовлює необхідність подальшого вдосконалення діючих і розробки нових форм соціальної роботи з громадянами, звільненими з військової служби. Система соціального захисту військовослужбовців історично складалася як найважливіший елемент державної політики країни. У такій якості вона повинна розвиватися і надалі, активно взаємодіючи з усіма структурами влади та сферами життя країни.

Аналіз досвіду входження в "нове життя" громадян, звільнених з військової служби, показує, що поряд зі специфікою становища на ринку праці таких громадян, обумовленою їхніми віковими, професійними, індивідуально-особистісними особливостями, існує і ряд загальних труднощів як об'єктивних, так і суб'єктивних за своєю природою. З ними доводиться сьогодні стикатися і часом гостро їх переживати більшості громадян, звільнених з військової служби. Важливою індивідуальною якістю в цьому випадку є, перш за все, стійкість до критичних ситуацій. Більш впевнено почувають себе в умовах пошуку роботи ті, хто вже неодноразово долав складні, здавалося б, безвихідні ситуації у своєму житті, ті, хто вміє зібратися, мобілізувати себе, діяти в таких ситуаціях з більшою ефективністю, ніж у спокійній обстановці, нарешті, ті, у кого більша "подієва насиченість" життя.

Все це в досить високій мірі властиво більшості колишніх військовослужбовців, і це їхній плюс на ринку праці. Деякі труднощі можуть виникнути у військовослужбовців, звільнених у запас, при взаєминах з оточуючими їх людьми як при пошуку роботи, так і при входженні в трудовий колектив. Для цього є певні передумови. Їм треба бути готовими до того, що в цей період доведеться пережити чимало емоційних перевантажень, загрожуючих стресами і психічними зривами, переходами від оптимізму до песимізму, періодами, пов'язаними з тимчасовою втраченою віри в себе, свої сили і можливості. Найбільш небезпечними наслідками таких перевантажень і труднощів можуть бути алкоголізм, наркоманія, суїцидальні спроби, криміногенна поведінка. Тому формування системи соціальної роботи з громадянами, звільненими з військової служби, має належати до числа найбільш важливих напрямів у соціальній політиці нашої держави.

Соціальна робота з військовослужбовцями, громадянами, звільненими з військової служби, націлена на їхню адаптацію до нових умов цивільного життя, має важливе значення. Вона включає в себе діяльність органів державного та військового управління, командирів, штабів і тилових служб, органів виховної роботи, громадських організацій щодо гарантованого забезпечення прав, свобод і пільг, створення матеріально-побутових умов для військовослужбовців, громадян, звільнених з військової служби, та членів їхніх сімей.

В даний час в Україні права та соціально-економічні гарантії для військовослужбовців визначені пакетом законів, що юридично забезпечують задоволення їхніх потреб. Але їхня практична реалізація за деякими напрямками ускладнена, незважаючи на те, що рішення про це прийняті у встановленому законом порядку. До них слід віднести: забезпечення житлом, працевлаштування членів сімей та громадян, звільнених з військової служби, соціально-побутове обслуговування, медичну реабілітацію та багато іншого. Аналіз проблем соціального захисту військовослужбовців в інших країнах сприяє вирішенню кількох завдань. По-перше, дозволяє усвідомити весь комплекс питань, що постають перед суспільством і державою в цій галузі. По-друге, є своєрідною гарантією від повторення помилок, допущених при вирішенні аналогічних проблем в інших країнах. По-третє, дозволяє вибрати оптимальні шляхи вирішення цього завдання в нашій країні. По-четверте, сприяє формуванню законодавчої бази соціального захисту українських військовослужбовців, оскільки законодавець повинен знати, яким чином вирішуються схожі соціальні проблеми в інших державах. По-п'яте, всебічне дослідження зарубіжного досвіду озброює аргументами для протидії тим, хто схильний його або переоцінювати, або недооцінювати.

Нове українське законодавство про соціальний захист військовослужбовців в даний час вдосконалюється і, поряд з накопиченням власного досвіду, має органічно вбирати в себе і корисний зарубіжний досвід. Використання такого досвіду набуває особливого сенсу в період пошуків вирішення проблем соціального захисту військовослужбовців. Воно постає як необхідний компонент формування нових підходів до вивчення питання, що розглядається. Порівняльне вивчення форм і методів правового регулювання соціального захисту в Україні та за кордоном стає одним із факторів, що обу-

мовлює підвищення його соціальної ролі. До теперішнього моменту зусиллями Міноборони та Міністерства освіти і науки України за міжнародними програмами створено основи системи перепідготовки увільняємих військовослужбовців і громадян, звільнених з військової служби, на цивільні спеціальності, що користуються попитом на сучасному ринку праці (менеджмент, бухгалтерський облік, банківська справа, фахівці з податкової справи тощо). Найбільш ефективно співпраця Міноборони будується з тими країнами, які свого часу пережили реформування своїх збройних сил і мають значний досвід у даній галузі.

Громадяни, звільнені з військової служби, в силу свого попереднього досвіду, отриманої спеціальності, особистісних характеристик являють собою потужний кадровий потенціал, здатний адекватно відповідати вимогам нових умов управління та виробництва. Аналіз показує, що значна частина звільнених офіцерів — особи в працездатному віці. Багато хто з них вирішує проблему працевлаштування самостійно, не звертаючись до служб зайнятості. Як правило, досить затребувані в умовах цивільного життя особи, які мають інженерно-технічні, медичні, фінансові, юридичні, гуманітарні спеціальності, за допомогою ж звертаються, в основному, звільнені з посад командного профілю.

Для вирішення комплексу заходів з проблем соціальної роботи з кадровими військовослужбовцями, які підлягають звільненню в запас або у відставку, громадянами, звільненими з військової служби, і членами їхніх сімей, в плані розробки державних та регіональних програм, спрямованих на соціальний захист військовослужбовців, необхідно використовувати досвід громадських об'єднань військовослужбовців, звільнених з військової служби, учасників бойових дій та антитерористичних операцій, ветеранських організацій України. Уповноважені органи соціального захисту населення в областях приймають рішення про створення державних установ "Центр соціальної адаптації військовослужбовців, громадян, звільнених з військової служби, і членів їхніх сімей" на базі громадських організацій, що об'єднують ветеранів військової служби.

Коли у військовослужбовця, звільненого з армії, спостерігаються прояви соціальної дезадаптації, йому потрібна психологічна та інші види допомоги, в результаті яких у нього повинні бути сформовані соціально-адаптивні якості. Йдеться, перш за все, про психологічну адаптацію. Для військовослужбовців запасу вона особливо актуальна, враховуючи наявний у них високий освітній та професійний потенціал. Зміна професії у зрілому віці для будь-якої людини — це своєрідне психологічне випробування, ставлення до якого у кожного індивідуальне: від майже байдужого до шокового стану. Практика і результати опитувань показують, що великою помилкою громадян, звільнених з військової служби, є те, що за консультацією до служби зайнятості вони звертаються вже після того, як залишилися без роботи. Доцільно починати накопичення інформації про можливу майбутню роботу, її практичний пошук якомога раніше, задовго до звільнення. Військовослужбовцям, які звернулися до служби зайнятості, необхідно допомогти розібратися в новому для себе потоці інформації, що дозволяє проаналізувати вимоги до людини

на ринку праці та зіставити їх з тими знаннями, вміннями, професійними якостями, які були придбані людиною за час служби і яким можна знайти застосування в цивільних умовах.

Професійна перепідготовка — один з основних видів соціальної роботи, спрямованої на соціальну адаптацію військовослужбовців, які звільняються з військової служби. Придбання нової професії, перекваліфікація — явище необхідне і навіть неминуче для деяких категорій військовослужбовців, зокрема, які мають суто військову освіту (наприклад, командного профілю). На регіональних ринках робочої сили для колишніх військових фахівців часто відсутні підходящі вакансії. Професійне навчання має бути органічно вбудоване в життєвий простір зрілої людини з урахуванням її соціально-психологічних особливостей всієї життєвої ситуації. Необхідно пропонувати їм такі види цивільної діяльності, які за своїм змістом є спорідненими або суміжними військовим спеціальностям, або їхнім життєвим інтересам і схильностям. Цей шлях працевлаштування має бути пріоритетним.

Слід також враховувати, що при переході від військового до цивільного життя доведеться позбавлятися від навичок життєдіяльності, що склалися в армії, в умовах домінування принципу єдиноначальності, жорсткого, наказного стилю управління. Принциповим моментом формування системи соціально-професійної адаптації військовослужбовців, які звільняються в запас, є, по-перше, створення системи інформаційно-консультаційних та загальноосвітніх послуг, що відповідають потребам громадянина, звільненого з військової служби, і членів його сім'ї, а з іншого боку — системи соціального регулювання процесів розподілу фахівців та їхнього раціонального використання. Таким чином, забезпечується оптимізація процесів інтеграції громадян, звільнених з військової служби, у сферу трудової діяльності через професійне самовизначення та вибір оптимального виду зайнятості з урахуванням потреб і можливостей індивіда, а також особливостей соціально-економічної ситуації. Соціально-професійна адаптація забезпечує збалансованість системи професійної підготовки на ринку праці, професійних домагань індивіда та запитів споживачів професійного потенціалу.

Незважаючи на вжиті заходи, накопичений досвід, робота з громадянами, звільненими з військової служби, вимагає пильної уваги та покращення діяльності всіх соціальних служб, що працюють з даною категорією громадян.

Для того, щоб домогтися реальних позитивних результатів за програмою, реалізованою центрами адаптації, і тим самим зняти багато проблем, пов'язаних із соціальною напруженістю у військовому середовищі, органам державного та військового управління необхідно реалізувати комплекс заходів щодо соціального захисту та соціальної адаптації громадян, звільнених з військової служби.

Базові програми комплексного забезпечення та продуктивної реалізації соціальної роботи з громадянами, звільненими з військової служби, повинні бути, в першу чергу, розроблені на державному рівні. На основі державних програм повинна створюватися регіональна модель напрямку соціальної роботи, що розглядається. У її комплексній реалізації повинні брати участь органи військового управління всіх рівнів, регіональна та місцева влада.

При цьому важливо дотримання наступних положень:

— соціальна адаптація громадян, звільнених з військової служби, повинна стати однією з головних завдань соціальної політики держави, що особливо актуально сьогодні у зв'язку із запланованою реформою Збройних Сил України та майбутнім скороченням чисельності військовослужбовців;

— до комплексного забезпечення соціальної роботи, спрямованої на адаптацію громадян, звільнених з військової служби, має бути підключене Міністерство оборони України;

— у структурі Міністерства оборони необхідні спеціальні підрозділи, що безпосередньо займаються проблемами соціальної роботи з військовослужбовцями, які звільняються з військової служби, і членами їхніх сімей. Робота таких підрозділів повинна бути адресною, тобто орієнтуватися на проблеми та потреби конкретних військовослужбовців;

— у військових частинах повинні бути структурні підрозділи з соціального захисту та соціальної адаптації військовослужбовців, що підлягають звільненню з військової служби, а також фахівці з соціальної роботи, здатні надавати цю підтримку.

Однак будь-яких зусиль держави буде недостатньо, якщо не проводити цілеспрямовану комплексну соціальну роботу як з громадянами, звільненими з військової служби, так і з їхніми сім'ями, маючи на увазі можливу активізацію їхньої життєдіяльності та успішну інтеграцію в суспільство.

Організація комплексної соціальної роботи з ними залежить від того, наскільки оперативно були виявлені проблеми у індивіда, з метою подальшої реалізації та надання більш швидкої та ефективної допомоги.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного аналізу напрямів розвитку державної політики соціального захисту військовослужбовців в Україні, можна зробити наступні висновки:

1. Необхідність комплексної реформи. Чинна система соціального захисту потребує докорінного реформування з метою переходу від формально-бюрократичного підходу до адресної, індивідуалізованої допомоги. Державна політика має охоплювати не лише фінансові виплати, а й повний цикл реінтеграції захисника у цивільне життя: від медичної реабілітації до працевлаштування.

2. Пріоритетність медичної та психологічної реабілітації. В умовах тривалих бойових дій найгострішою проблемою є відновлення фізичного та психічного здоров'я ветеранів. Необхідно модернізувати мережу реабілітаційних центрів, впровадити сучасні методики роботи з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР) та забезпечити доступність кваліфікованої допомоги не лише у великих містах, а й у регіонах.

3. Адаптація до ринку праці. Професійна перепідготовка має бути гнучкою та базуватися на реальних потребах сучасного ринку праці. Важливо враховувати попередній військовий досвід та пропонувати програми, що дозволяють трансформувати військові навички у цивільні професії, забезпечуючи високий рівень доходу та надійність працевлаштування.

4. Вирішення житлової проблеми. Забезпечення житлом залишається одним із найважливіших соціальних гарантій, які часто реалізуються неналежним чином. Державна політика має включати розвиток програм пільгового кредитування, іпотеки та прямого будівництва житла для ветеранів та членів їхніх сімей.

5. Цифровізація та оптимізація управління. Необхідно впровадити єдину цифрову платформу для ветеранів, яка дозволить автоматизувати процес отримання пільг, спростить бюрократичні процедури та забезпечить прозорий моніторинг надання соціальних послуг.

6. Інституціоналізація соціальної роботи. Потрібно створити спеціалізовані підрозділи соціальної роботи безпосередньо у військових частинах та розширити мережу Центрів соціальної адаптації, що дозволить оперативно виявляти проблеми військовослужбовців ще до моменту їх звільнення в запас.

Реалізація цих напрямів сприятиме підвищенню престижності військової служби, успішній реінтеграції захисників у суспільство та зміцненню загальної обороноздатності України.

Література:

1. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 № 2011-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12>.

2. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 № 3551-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12>.

3. Зверева І. Д. Соціальна робота в Україні: теорія і практика. Київ: Наук. світ, 2024. 210 с.

4. Капська А. Й. Соціальна робота: навчальний посібник. Київ: Центр навч. літ., 2023. 320 с.

5. Комплексна програма соціальної та професійної адаптації військовослужбовців: Наказ Міністерства соціальної політики України. 2025. URL: <https://www.msp.gov.ua>.

References:

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (1991), The Law of Ukraine "On social and legal protection of servicemen and their family members", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12> (Accessed 18 February 2026).

2. The Verkhovna Rada of Ukraine (1993), The Law of Ukraine "On status of war veterans, guarantees of their social protection", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12> (Accessed 18 February 2026).

3. Zvierieva, I. D. (2024), *Sotsialna robota v Ukraini: teoriia i praktyka* [Social work in Ukraine: theory and practice], Nauk. svit, Kyiv, Ukraine.

4. Kapska, A. J. (2023), *Sotsialna robota: navchalnyj posibnyk* [Social work: textbook], Tsentr navch. lit., Kyiv, Ukraine.

5. Ministry of Social Policy of Ukraine (2025), Order "Comprehensive program for social and professional adaptation of military personnel", available at: <https://www.msp.gov.ua> (Accessed 18 February 2026).

Отримано редакцією журналу / Received: 11.03.26

Процеженовано / Revised: 31.03.26

Схвалено до друку / Accepted: 21.04.26